

MỘT SỐ GIẢI PHÁP GIÚP GIÁO VIÊN VÀ HỌC SINH VƯỢT QUA THÁCH THỨC KHI DẠY HỌC THEO DỰ ÁN

SOME SOLUTIONS TO HELP TEACHERS AND STUDENTS OVERCOME CHALLENGES OF PROJECT-BASED LEARNING

Phan Đông Châu Thủy

Đại học Sư phạm TP. Hồ Chí Minh

TÓM TẮT

Dạy học theo dự án (DHTDA) là một trong những phương pháp dạy học tích cực đã được nhiều nước trên thế giới áp dụng có hiệu quả. Ở Việt Nam, giáo viên chính thức được tiếp cận phương pháp dạy học này cách đây không lâu nhưng tất cả đều rất hào hứng, mạnh dạn áp dụng vào giảng dạy. Tuy nhiên, DHTDA yêu cầu giáo viên và học sinh phải thay đổi vai trò, nhiệm vụ so với dạy học truyền thống. Do đó, cả người học lẫn người dạy đều gặp không ít khó khăn. Bài viết này sẽ làm rõ những thách thức mà giáo viên và học sinh phải đối mặt khi sử dụng phương pháp DHTDA và đề xuất một số giải pháp giúp người dạy và người học vượt qua các thách thức đó.

Từ khóa: dạy học theo dự án, DHTDA, dạy học hiệu quả, dạy học tích cực

ABSTRACT

Project-based learning (PBL) is one of the most positive teaching methods used by many countries around the world. In Vietnam, teachers have officially approached this method for a short time; however, they are so active and have strongly applied it to the teaching process. Unlike the traditional teaching method, PBL requires teachers and learners to shift the role and task; therefore, teachers and learners face many difficulties. This article presents the tasks and challenges that teachers and learners will face while applying PBL and proposes the solutions for them to overcome those situations.

Key words: Project-based learning, PBL, efficient teaching, positive teaching

1. Giới thiệu

Trong dạy học truyền thống, giáo viên luôn đóng vai trò chủ động, là người định hướng và đưa ra quyết định trong mọi hoạt động dạy học. Học sinh học tập một cách thụ động bằng cách nghe, ghi chép, nhớ và tái hiện lại những kiến thức mà giáo viên đã truyền thụ. Ngược lại, DHTDA là phương pháp dạy học lấy người học làm trung tâm. Dự án được xây dựng dựa trên nội dung bài học có liên quan đến thực tế đời sống của học sinh. Thông qua việc thực hiện dự án theo nhóm, học sinh tự mình tìm kiếm và có được kiến thức bài học một cách chủ động. Kết quả của dự án là sản phẩm cụ thể có ý nghĩa thực tế, mang tính sáng tạo của các em, thể hiện được kiến thức bài học. Ngoài ra, người học đặc biệt có quyền tự chủ nhiều hơn, chịu trách nhiệm nhiều hơn cho việc học của mình. Với quyền tự chủ đó, người học "thực hiện dự án phù hợp với lợi ích riêng và khả năng của bản thân" [2].

DHTDA mang lại cho học sinh một môi trường học tập năng động và mới lạ hơn. Học sinh

luôn bị thu hút vào tất cả các hoạt động của dự án: cộng tác, đưa ra quyết định và đóng vai những nhà chuyên môn, rèn luyện các kỹ năng, tham gia vào cuộc sống thật của cộng đồng bên ngoài lớp học và tự đánh giá là những kỹ thuật giúp cho học sinh trở thành trung tâm của quá trình học tập [1]. Giáo viên chỉ đóng vai trò là người hướng dẫn, tư vấn, góp ý cho các hoạt động học tập của học sinh.

Ví dụ: Bài 57 "Hóa học và vấn đề xã hội" thuộc chương trình lớp 12 nâng cao là một bài có nội dung liên quan đến thực tế đời sống hằng ngày của học sinh. Nếu giáo viên dạy bài này theo phương pháp truyền thống thì học sinh chỉ có thể tiếp thu được kiến thức bài học một cách máy móc, các em không có cơ hội được tư duy bậc cao, thể hiện những thế mạnh của bản thân cũng như không có cơ hội hình thành và rèn luyện những kỹ năng đặc trưng cho thế kỉ 21. Để kích thích hứng thú học tập của học sinh, giáo viên lấy sự kiện có thật trong thực tế (năm 2011 là năm Hóa học thế giới) để xây dựng tình huống giả định (Bộ Khoa học và công

nghệ Việt Nam tổ chức một buổi Hội thảo về Hóa học và xã hội) và thiết kế dự án như sau:

Hưởng ứng năm Hóa học thế giới 2011, Bộ Khoa học và công nghệ Việt Nam tổ chức một buổi Hội thảo về Hóa học và xã hội. Giáo viên chia lớp thành 3 nhóm:

- *Nhóm 1: đóng vai là cán bộ của Viện khoa học nông nghiệp, thiết kế bài trình diễn báo cáo về vấn đề hóa học và lương thực, thực phẩm ở Việt Nam.*

- *Nhóm 2: đóng vai là cán bộ của Viện khoa học công nghệ, thiết kế bài trình diễn báo cáo về vấn đề hóa học và may mặc trong nước.*

- *Nhóm 3: đóng vai là cán bộ của Hội khoa học kinh tế y tế, thiết kế bài trình diễn báo cáo về vấn đề hóa học và sức khỏe.*

Qua ví dụ trên, chúng ta thấy rằng với vai trò mới, DHTDA yêu cầu giáo viên thay đổi nhiệm vụ của mình. Để dạy một bài hay một phần của bài theo phương pháp DHTDA, trước tiên giáo viên cần xây dựng ý tưởng dự án liên quan đến nội dung bài học, thể hiện rõ công việc cụ thể mà học sinh phải làm trong một bối cảnh xã hội thực tế. Học sinh sau khi thực hiện dự án sẽ lĩnh hội được kiến thức bài học, do đó thật cần thiết để giáo viên thiết kế Bộ câu hỏi định hướng. Bộ câu hỏi định hướng giúp học sinh tìm hiểu kiến thức đúng trọng tâm của bài học, không lan man. Thiết kế Lịch trình đánh giá phù hợp, khả thi giúp giáo viên tìm hiểu nhu cầu học sinh; khuyến khích việc học tập có định hướng và hợp tác; theo dõi sự tiến bộ của học sinh; kiểm tra mức độ lĩnh hội kiến thức trong từng giai đoạn học sinh thực hiện dự án. Lịch trình đánh giá phải đảm bảo đánh giá học sinh trong suốt tiến trình học tập. Giáo viên cần cho ý kiến phản hồi thường xuyên và tạo điều kiện cho học sinh tham gia quá trình đánh giá.

Theo các nghiên cứu, DHTDA mang lại hiệu quả cao trong giáo dục và học sinh là đối tượng hưởng lợi nhiều nhất. Để có được những lợi ích mà DHTDA mang lại, học sinh không thể làm việc theo thói quen và đóng vai trò thụ động như trong các lớp học truyền thống. Các em cần thay đổi suy nghĩ và vai trò cũng như nhiệm vụ của mình trong học tập.

Với vai trò trung tâm trong mọi hoạt động học tập, học sinh thực hiện dự án bằng cách đóng các vai mô phỏng có thật trong xã hội, phối hợp với các thành viên trong nhóm để lên kế hoạch thực hiện dự án. Ngoài ra, các em còn phải tự mình quyết định cách tiếp cận vấn đề, tự hoạch định và tổ chức các hoạt động nhóm để giải quyết vấn đề, thu thập, xử lý thông tin từ nhiều nguồn theo vai được đảm nhận. Từ đó, các em tích lũy kiến thức bài học và nhiều giá trị khác từ quá trình làm việc theo cách riêng của mình. Một trong những công việc quan trọng nhưng khá mới mẻ đối với học sinh là tự định hướng các hoạt động dự án và tự đánh giá bản thân, đánh giá nhóm. Các công việc này không chỉ diễn ra tại một thời điểm mà dần trải suốt quá trình học sinh thực hiện dự án. Điều này không chỉ giúp cho học sinh có được kiến thức bài học, kiến thức đời sống xã hội mà còn hình thành, rèn luyện cho các em các kỹ năng thế kỉ 21 (kỹ năng sáng tạo và đổi mới, tư duy độc lập và giải quyết vấn đề, giao tiếp và cộng tác, các kỹ năng thông tin, truyền thông và công nghệ, kỹ năng đời sống và nghề nghiệp: linh hoạt, thích ứng, chủ động, tự định hướng, lãnh đạo...) và các kỹ năng tư duy bậc cao.

2. Những thách thức đối với giáo viên và học sinh khi DHTDA

Từ sự thay đổi vai trò, nhiệm vụ trong việc dạy và học của giáo viên và học sinh khi sử dụng phương pháp DHTDA đã tạo ra không ít khó khăn và thách thức cho cả người học lẫn người dạy.

Chúng tôi đã tiến hành điều tra đối với hơn 30 giáo viên và giảng viên tại các trường THPT, Đại học ở tp.HCM về khó khăn mà họ thường gặp phải khi DHTDA. 62% giáo viên cảm thấy hướng dẫn hoặc tư vấn cho học sinh trong dạy học không phải là cách mà hầu hết các giáo viên được học tại các trường sư phạm từ trước tới nay. Giáo viên có nhiệm vụ tham vấn nhiều hơn, mô hình hóa và ít "nói" hơn so với cách dạy truyền thống mà họ thường xuyên sử dụng nên giáo viên có thể chưa quen. Phần lớn giáo viên (95%) khẳng định: "Không phải nội dung bài học nào cũng thiết kế được dự án thích hợp và lôi cuốn học sinh". Thách thức của họ là phải chọn lọc nội dung kiến thức bài

học để xây dựng được dự án có sức hấp dẫn học sinh và học sinh sau khi thực hiện dự án sẽ thu nhận được kiến thức đó. Đa số giáo viên (80%) nhận thấy để xây dựng lịch trình đánh giá đơn giản, hiệu quả, khả thi, đảm bảo mọi học sinh có thể tham gia đánh giá và giáo viên có thể theo dõi và đánh giá được sự tự định hướng và tự tiến bộ của học sinh thật không đơn giản. Lý do là cần phải sử dụng nhiều công cụ đánh giá kéo dài nên mất thời gian và tăng lượng công việc của giáo viên cũng như học sinh. 70% giáo viên cho rằng: “Đánh giá thành phần là một công việc đem lại không ít vất vả cho giáo viên”. Để đánh giá thành phần chính xác, hiệu quả, giáo viên phải đầu tư công sức và thời gian để quan sát, theo dõi, ghi chép các hoạt động của học sinh.

Tiến hành điều tra về DHTDA đối với hơn 300 học sinh, sinh viên tại các trường THPT, Đại học ở Tp.HCM, chúng tôi nhận thấy: Với vai trò mới và những nhiệm vụ mới khác xa với cách học truyền thống, học sinh phải đối mặt với một số thách thức nhưng nếu nỗ lực, các em hoàn toàn có thể khắc phục được.

Phần nhiều học sinh (84%) cho rằng khi học bằng phương pháp dự án, các em phải hoạt động tự duy nhiều hơn so với học bằng phương pháp truyền thống. 97% học sinh nhận thấy việc đóng vai và làm những công việc mô phỏng thực tế vừa hứng thú nhưng cũng đầy thách thức. Do đó các em cần có thời gian và được học theo phương pháp này nhiều lần mới có thể thích nghi và làm việc có hiệu quả. 40% học sinh đồng ý rằng phải biết bỏ qua “cái tôi” để phối hợp với các thành viên trong nhóm thật ăn ý giúp nhóm có một kế hoạch thực hiện dự án phù hợp và thực hiện hiệu quả kế hoạch đó. Còn lại, các em nhận thấy bản thân có khả năng hòa hợp với các bạn trong nhóm và làm việc nhóm không khó đối với các em. Điều này được giải thích là do phương pháp nhóm khá quen thuộc với các em nên làm việc nhóm không quá khó khăn. Đa số học sinh (92%) thừa nhận việc tự định hướng trong quá trình học tập là một khâu khó khăn khi trước giờ các em chỉ quen làm việc theo sự chỉ đạo của giáo viên. Thường xuyên đánh giá nhóm và tự bản thân để có thể tự tiến bộ là việc không dễ đối với 68% học sinh

được điều tra. Đa số học sinh khi tự đánh giá bản thân đều không dám thừa nhận những điểm yếu của mình để khắc phục. Những học sinh trong cùng một nhóm khi đánh giá lẫn nhau thường không khách quan do cả nể. 77% học sinh cho rằng để hoàn thành và tạo ra sản phẩm dự án học sinh cần có sự sáng tạo cao trong quá trình làm việc. Đa số các em nhận ra rằng cần hình thành và rèn luyện các kỹ năng tư duy bậc cao và các kỹ năng thế kỉ 21 mới có thể thực hiện tốt dự án.

3. Đề xuất một số giải pháp vượt qua thách thức trong DHTDA

Để vượt qua các thách thức do DHTDA mang lại, chúng tôi xin đề xuất một số giải pháp góp phần giúp người dạy và người học ứng dụng phương pháp này tốt hơn.

3.1. Đối với giáo viên

- Giáo viên phải từ bỏ thói quen chỉ đạo mọi hoạt động của học sinh quá trình dạy học, cố gắng tạo cho mình thói quen mới: nói ít, góp ý và tư vấn chứ không ép buộc, dân chủ và bình đẳng trong dạy học, sẵn sàng thay đổi vai trò để trở thành người học trong một số trường hợp để lắng nghe ý kiến của học sinh.

- Để xây dựng được một dự án lõi cuốn học sinh và phù hợp với nội dung bài học, giáo viên phải dựa vào mục tiêu bài học, chọn lọc nội dung trong bài liên quan đến thực tiễn để xây dựng dự án. Vấn đề thực tiễn mà giáo viên chọn để thiết kế dự án nên là một vấn đề thời sự hay một sự kiện thực tế đang được xã hội quan tâm thì dự án mới hấp dẫn và cuốn hút học sinh.

- Để hướng dẫn và giúp học sinh có sự định hướng tốt trong quá trình thực hiện dự án, giáo viên cần xây dựng mục tiêu dự án rõ ràng, cụ thể; thiết kế bộ câu hỏi định hướng bám sát nội dung bài học và vấn đề thực tế liên quan.

- Xây dựng một lịch trình đánh giá hiệu quả đòi hỏi giáo viên cần xác định rõ mục đích của việc đánh giá là: đánh giá nhu cầu học sinh, khuyến khích việc học tập có định hướng và hợp tác, theo dõi sự tiến bộ của học sinh, kiểm tra mức độ lĩnh hội kiến thức của học sinh. Sau khi xác định được mục tiêu đánh giá, giáo viên cần tự đặt cho mình các câu

hỏi như: Ai sẽ đánh giá: bản thân từng học sinh, các bạn trong lớp hay chính giáo viên là người đánh giá? Việc đánh giá sẽ diễn ra vào lúc nào? Phải sử dụng những công cụ đánh giá nào? Trong lịch trình đánh giá, giáo viên có thể dùng các biên bản làm việc nhóm, phiếu đánh giá nhóm, phiếu tự đánh giá, tiêu chí để đánh giá sản phẩm dự án... Các công cụ đánh giá này không chỉ là phương tiện để giáo viên đánh giá học sinh trong và sau dự án mà còn là cơ sở để học sinh tự định hướng trong quá trình thực hiện dự án, theo dõi sự tiến bộ của bản thân... Các công cụ đánh giá phải được giáo viên xây dựng cụ thể, vừa tầm với học sinh, có tính khả thi.

- Theo dõi và tư vấn cho học sinh trong quá trình thực hiện dự án, giúp học sinh tự định hướng và tự tiến bộ là quá trình khó khăn và làm mất nhiều thời gian của giáo viên. Nếu có điều kiện, giáo viên có thể lập wiki, web cộng tác trực tuyến để tiện việc theo dõi, phản hồi hay tham vấn cho học sinh khi cần, mà lại đỡ mất thời gian vì giáo viên có thể làm công việc này ở nhà vào bất cứ khi nào rảnh. Đối với các hoạt động diễn ra trên lớp, giáo viên phải có cuốn sổ tay để ghi chép lại mọi hoạt động của học sinh để theo dõi sự tiến bộ của các em. Giáo viên cần thường xuyên lắng nghe các ý kiến thảo luận của học sinh một cách dân chủ và khuyến khích sự sáng tạo, ý tưởng mới lạ của các em.

- Giáo viên có thể tận dụng những phút cuối giờ trong mỗi tiết dạy để trao đổi thông tin với các nhóm học sinh về dự án hay sử dụng các phương tiện công nghệ thông tin để hỗ trợ...

3.2. Đối với học sinh

- Là trung tâm của mọi hoạt động học tập và phải tư duy nhiều hơn khi học tập theo dự án nên điều quan trọng là mỗi học sinh phải biết tự mình vượt qua “sức ỳ” cá nhân, chiến thắng thói quen lười hoạt động, lười suy nghĩ của mình.

- Để thực hiện dự án, học sinh phải đóng những vai có thực trong xã hội để tự mình tìm kiếm thông tin và giải quyết công việc. Học sinh cần tìm hiểu xem trong xã hội, những vai mình được giao thường làm những công việc gì, có vai trò, nhiệm vụ gì. Nắm vững điều đó, học sinh sẽ thực hiện dự án

theo đúng mục tiêu đã đề ra và xây dựng sản phẩm dự án có chất lượng.

- Học sinh cần có kỹ năng làm việc nhóm khi thực hiện dự án.

Theo kết quả thu được sau khi thực hiện điều tra thực trạng sử dụng phương pháp học theo dự án, việc hợp tác tốt và phân chia công việc với các bạn trong nhóm là một trong những khó khăn nhất đối với học sinh. Để học sinh có thể phối hợp tốt với nhau thì tự bản thân các em phải trang bị cho mình một số kỹ năng cộng tác, đó là:

+ *Nghe tích cực và phê bình mang tính xây dựng*

Nghe tích cực và phê bình mang tính xây dựng có nghĩa là lắng nghe và suy nghĩ về những điều người khác nói và kiểm tra xem mình hiểu ý của người nói đến mức nào trước khi đưa ra ý kiến phản hồi. Trong những buổi làm việc nhóm, học sinh có kỹ năng nghe tích cực và phê bình mang tính xây dựng sẽ giúp cuộc thảo luận của nhóm diễn ra nghiêm túc, hiệu quả, kích thích được sự sáng tạo của mọi thành viên trong nhóm.

+ *Hợp tác*

“Một cây làm chẳng nên non, ba cây chụm lại nên hòn núi cao” câu thành ngữ này rất đúng trong bối cảnh lớp học DHTDA. Tuy nhiên, đây không chỉ đơn thuần là việc học sinh “làm việc cùng nhau” mà là cùng hợp tác trong học tập. Hợp tác nhóm giúp học sinh thực hiện dự án dễ dàng hơn, hiệu quả hơn.

Một vấn đề khiến nhiều giáo viên, học sinh và phụ huynh rất băn khoăn khi học sinh làm việc nhóm là đa phần các học sinh khá giỏi đảm nhiệm hết các công việc của nhóm. Do vậy, hiệu quả công việc không cao, không có sự công bằng giữa các thành viên trong nhóm... Để việc học tập hợp tác hiệu quả hơn và để sử dụng tối ưu thời gian trên lớp, học sinh cần phải xác định rõ mục tiêu của nhóm và trách nhiệm của từng cá nhân trong nhóm, có sự kiểm tra và đánh giá công việc giữa các thành viên trong nhóm dưới sự hướng dẫn và giám sát của giáo viên. Khi có sự phân chia công việc hợp lý giữa các thành viên trong nhóm và có sự giám sát, đánh giá của tập thể nhóm và giáo viên, học sinh sẽ ý thức

hơn về trách nhiệm của mình và sẽ phải cố gắng hoàn thành tốt công việc được giao.

+ Chia sẻ và giúp đỡ lẫn nhau trong công việc

Trong nhóm cần có sự phân công công việc hợp lý để từng thành viên trong nhóm ý thức được vai trò và trách nhiệm của mình. Tuy nhiên, với sự phân chia công việc đó, không phải thành viên nào cũng dễ dàng hoàn thành nhiệm vụ vì những lý do khác nhau khác nhau hay hạn chế về năng lực cá nhân. Trong những tình huống như vậy, sự chia sẻ và giúp đỡ lẫn nhau của các thành viên trong nhóm là rất cần thiết.

- Để lập được một kế hoạch khả thi, tất cả các thành viên trong nhóm phải cùng nhau xác định: mục tiêu cần hướng tới, nhiệm vụ phải làm, sản phẩm dự kiến, cách triển khai thực hiện dự án, phân công công việc, thời gian thực hiện và hoàn thành sản phẩm.

- Học sinh có thể khắc phục khó khăn trong việc tự định hướng các hoạt động dự án bằng cách bám sát mục tiêu dự án, bám sát bộ câu hỏi định hướng, làm việc theo kế hoạch đã đặt ra, phối hợp với giáo viên để đánh giá bản thân và các thành viên trong nhóm, theo sát các tiêu chí giáo viên đưa ra, tham khảo ý kiến của các thành viên trong nhóm và giáo viên khi cần thiết để có sự định hướng học tập và có thể tự đánh giá sự tiến bộ của bản thân. Đặc biệt, việc bám sát bộ câu hỏi định hướng sẽ giúp học sinh tập trung vào những hoạt động trọng tâm của dự án để hoàn thành tốt mục tiêu mà dự án đã đặt ra.

- Nâng cao hiểu biết và rèn luyện kỹ năng tự đánh bằng cách hoàn thành tốt và trung thực các phiếu đánh giá công việc, thái độ làm việc của các thành viên trong nhóm cũng như của bản thân.

- Sáng tạo là nhìn nhận một vấn đề, thực hiện một công việc... theo những cách khác với cách thông thường. Do đó, các em học sinh không nên gò ép suy nghĩ của bản thân theo một chuẩn mực nhất định mà phải biết nhìn nhận vấn đề từ các góc độ,

khía cạnh phong phú, không bị hạn chế bởi thói quen, phong tục, tiêu chuẩn...

- Học sinh cần biết quản lý thời gian một cách khoa học và hợp lý. DHTDA đòi hỏi sự nỗ lực làm việc của cả giáo viên và học sinh. Để khỏi mất nhiều thời gian với khối lượng công việc khá lớn: học trên lớp, học phụ đạo, học thêm, làm bài tập, thực hiện các công việc của dự án... thì việc sắp xếp một thời gian biểu và làm việc một cách khoa học là rất cần thiết đối với học sinh. Chúng tôi gợi ý một số cách giúp học sinh quản lý được thời gian hiệu quả khi học tập theo dự án: lập thời gian biểu cụ thể cho từng ngày, cần làm việc theo thời gian và kế hoạch mà nhóm đã vạch ra để đảm bảo công việc hoàn tất đúng tiến độ, thảo luận, chia sẻ thông tin qua các mạng xã hội hoặc các trang web cộng tác, các thành viên trong nhóm thường xuyên kiểm tra và đốc thúc lẫn nhau trong mọi công việc...

4. Kết luận

DHTDA ra đời đã lâu và được nhiều nước có nền giáo dục tiên tiến trên thế giới thường xuyên sử dụng. Nhưng ở Việt Nam, giáo viên và học sinh chỉ mới được tiếp cận và sử dụng phương pháp dạy học này trong những năm trở lại đây. Đây là một phương pháp dạy học tích cực, phát huy tối đa tính chủ động và dân chủ của học sinh thông qua việc yêu cầu học sinh thực hiện các dự án mô phỏng với các dự án có thật trong xã hội để lĩnh hội kiến thức bài học. Trong cách dạy và học mới này, vai trò và nhiệm vụ của cả giáo viên và học sinh đều phải thay đổi. So với dạy học truyền thống, sự thay đổi này tương đối lớn khiến giáo viên và học sinh gặp không ít thách thức và khó khăn. Với một số đề xuất nhằm khắc phục thách thức và khó khăn do DHTDA mang lại, chúng tôi hy vọng bài báo này góp phần giúp các thầy cô và các em học sinh sử dụng dự án trong dạy – học hiệu quả.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

- [1] Intel, *Designing Effective Projects: Characteristics of Projects Benefits of Project-Based Learning*, 4/2011.

- [2] ftp://download.intel.com/education/.../projectdesign/DEP_pbl_research.pdf.
- [3] Moursund, D. (1999). Project-based learning using information technology. Eugene, OR: International Society for Technology in Education.